

A BALÁCAI NAGY LAKÓHÁZ APRÓ ÉPÍTÉSZETI- MŰSZAKI ÉRDEKESSÉGEI ÉS EGY IDŐ- KAPSZULA

A balácai római villagazdaság számos épülete egyenként is mind, sok esetben ugyanakkor az épületek egyes helyiségei külön-külön is megérdemelnek egy-egy alapos, nem csak a régészszakma számára érthető ismertetést. A tudományos igényű feldolgozás és közzététel Dr. Palágyi Sylvia vezetésével, valamint több nemzetközileg is elismert kutató részvételével évtizedekkel korábban megkezdődött és a mai napig tart. Ennek talán a legismertebb, kézbe is vehető megvalósulása a *Balácai Közlemények* tíz kötete.

Az alább következő sorok sokkal inkább a római épületekben, illetve a hozzájuk használt anyagokban és építészeti megoldásokban, valamint a régészeti ásatások során előkerült információk értelmezésében járatanabb olvasó számára kíván közérthető ismertetőt nyújtani. Magyarország egyik legjelentősebb római kori épületegyüttesének központi épületét és annak érdekességeit mutatom be, kiemelve az egyik, sok szempontból izgalmas helyiségét.

A legjelentősebb eddig feltárt épület Balácán a központi lakóház, vagy más néven az 1. épület. Ennek a területén először Rhé Gyula folytatott 1906–1926 között régészeti kutatásokat.¹ Ezt követően Palágyi Sylvia 1976-tól tartja fel teljes szépségében, a mai napig korszerűnek számító kutatási módszerekkel. Az épület 1984 óta látogatható a nagyközönség számára is.

A hozzávetőleg 2400 m² földszinti alapterületű, mediterrán előképek szerint megépült, reprezentatív központi lakóház szinte minden igényt kielégített a saját korában, és ezt tenné napjainkban is, ha teljes pompájában állna. Az úgynevezett *peristylumos* villák közé tartozik, vagyis nagy, nyitott belső udvar köré épült a helyiségek többsége. Azonban nem csupán ez az egy díszudvar gyönyörködtette az egykori lakókat. A főbejárat *porticusa*, oszlopos tornáca és annak díslépcsője előtt is volt egy díszes előkert. Az épület északi oldalán is fut egy – bizonyos időszakokban fűtött – folyosó, ablakos tornác, amely előtt az előbbi kettőnél is hatalmasabb udvar, eredeti formájában minden bizonnyal díszkert, esetleg testedző tér foglalt helyet, amelyet a gazdaság többi részeitől kerítésfalak és az ún. II. épület választottak el (1. ábra).² Összességében tulajdonképpen szinte semmiben nem különbözött az itáliai nagybirtokosok villáitól. Talán csak az átrium (díszes világítóudvar) hiánya bántotta a kifinomultabb rómaiak szemét. Ennek a hiánya azonban tudatos döntés volt a mi éghajlatunkon: ez a megoldás egyszerűen nem illik a mediterrán régióktól északra található klimatikus viszonyokhoz.

A fűtés más szempontból is érdekes adalékokkal szolgálhat számunkra. Összesen négy *praefurniumot*, mai szóval élve kazánházat-fűtőhelyiséget építettek az épület külső falai mentén (2. ábra).³ Egy-egy fűtőhelyiség két-három helyiség fűtését látta el. Mind-

1 Rhé Gyula: *A balácai ásatások eredményei*. Balácsa, Veszprém, 1912. 31–104. o.

2 Sylvia Palágyi: „Ergebnisse der Forschungen der vergangenen 10 Jahre in Balácsa und das Centenariumsjahr”. *Balácai Közlemények*, 2005/9. 11–24. o.

3 K. Palágyi Sylvia: „A balácai római kori villagazdaság főépületének (I.) *peristyluma*, 1.” *Balácai Közlemények*, 2008/10. 112–175. o

össze nyolc helyiség volt fűtött a harminckét-harmincnégyszobás helyiségből a földszinten. Nagyon úgy tűnik, hogy nem volt szükség az épület összes helyiségére minden évszakban, vagy egyszerűen csak olyan célra használták (raktár, irattár stb.), ami télen sem igényelt fűtést. Még ha a konyhát is ezek közé soroljuk, ahol a tűzhelyek adták a meleget, akkor is az épület földszintjének alig harmadát fűtötték. Ezt a képet nagyban árnyalhatná, ha lenne valamilyen támpontunk egy esetleges emeletről és arról, hogy a fűtést vajon felvezették-e oda.

Ez a kérdéskör rögtön a következő alapkérdéshez vezet el minket. Vajon volt-e az épületnek emelete? Rhé Gyula egy lépcsőházat határozott meg az egyik folyosó területén. Ezt Palágyi Sylvia kutatásai nem igazolták, inkább elvetették, néhány támpontunk azonban mégis lehet. Az egyik viszonylag egyszerű logikai indok, hogy az épületben mindössze egyetlen, esetleg két fűtött, hálósobának alkalmas helyiség volt. Valójában egyik sem igazán tekinthető hálóhelyiségnek. Az épület északkeleti sarkában található 10. helyiséget mozaikpadlóval díszítették, és bár utólag elfalazták, eredendően külön folyosóval közvetlen összeköttetésben állt a szintén mozaikpadlós 8. helyiséggel, az épület egykori előszobájával. Együttesen szemlélve ezek inkább tekinthetőek a vendégek számára kialakított reprezentatív helyiségnek, vendégszobának. A másik – a 15. helyiség – az épület egyébként fűtetlen északi szárnyának a közepén található, és valójában nagyobb egy hálósoba méreténél. Ezek alapján tehát nem marad más hátra, mint az, hogy a tulajdonos család hálóhelyiségeit az egykori emeleten keressük.

Ugyanilyen elgondolkozásra okot adó építészeti részlet lehet a falfűtés kialakítási módja a 23. helyiség délkeleti sarkában.

Végezetül a másik támpontot az emelethez – vagy ennél a konkrét esetről lehet, hogy csak egy szinteltolós kialakításhoz – az épület 6. helyiségében, a továbbiakban még hosszabban tárgyalt pincében találjuk. Előkerült három darab kőtömb, amelyek a pince padlójába voltak beépítve. Ezek az erről

szóló részletes publikációban⁴ a pince földmájának megtartásához szükséges faoszlopok lehetséges helyeiként kerültek azonosításra. Ez helytálló lehet, azonban erre valójában nem volt szükség a pince lefedéséhez. Egy másik célra viszont ugyanúgy alkalmaztak lehetnek. Tarthattak egy felfelé vivő, fából készült lépcsőházat is. Ezt támaszthatja még alá, hogy a pince padlóján – nagyon kis mennyiségben, szinte csak jelzésértékkel – kerültek elő falfűtés-, illetve egyéb téglák is. Ezek természetesen valamilyen véletlen folytán is idekerülhettek. Erősen gondolatébresztő ugyanakkor, hogy egy emelet vagy szinteltolás kialakításához tartozhattak. Különösen izgalmas ebben a témában a falfűtés-téglák megjelenése. Nem valószínű, hogy az emeleten fűtőhelyiség lett volna – bár technikailag meg tudták oldani, még fafödém esetén is. Fafödémén egy téglalaburkolatra öntött, hőzáró *terrazzo*-padlóval (téglaőrlemény, tégladarabok, mészkőzúzalék és frissen oltott mész keverékéből készült, öntött anyag) a tűzveszély elhárítása is tökéletesen lehetséges volt. Ennél sokkal érdekesebb megoldás lehetett, ha a földszinti fűtési rendszert vezették az emeletre az üreges falfűtés-téglák segítségével. Mindezek mellett egy sokkal prózaibb és kifejezettebben nem hatékony megoldás is létezett, a parázstartó: ez valójában egy nagy fémtál vagy serpenyő volt, amelyben parazsat vagy hevített kerámiát, esetleg felforrósított követ vittek be az adott helyiségbe. Ez legfeljebb a hőérzetet javította, de a fűtésre alkalmatlan volt, így a mi éghajlatunkon nem is nagyon alkalmazhatták az épületekben valós fűtési céllal, legfeljebb csupán temperálásra.

Ennek az épületnek van egy látszólag nem túl jelentős, a 6. sorszámot viselő helyisége (1. kép). Amint a látogató belép a mai bejáraton, jobboldalt egy lépcső vezet egy szinttel mélyebbre. Így volt lehetséges lejutni a 6. helyiségbe, a fentebbiekben említett pincébe. Ez a központi lakóház talán legizgalmasabb

⁴ Bíróné Sey Katalin–Gabler Dénes–Gáspár Dorottya–H. Kelemen Márta–K. Palágyi Sylvia–Maróti Éva–Regenye Judit–Ritoók Ágnes–Szabó Klára–Vörös István: „A balácai villagazdaság főépületének pincéje – Keller des Hauptgebäudes des Balácaer Gutshofes”. *Balácai Közlemények*, 1992/2. 7–218. o.

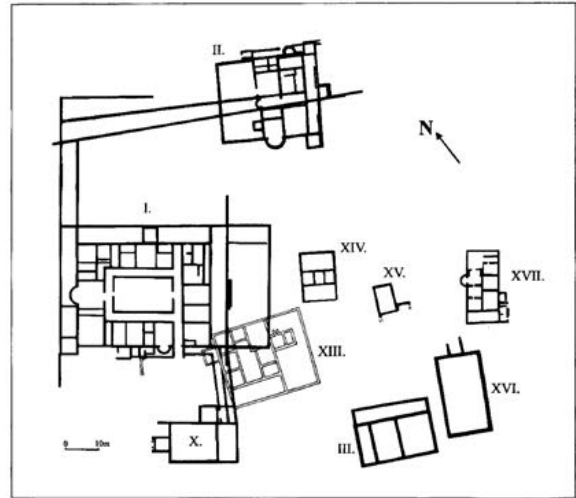
helyisége, hiába tűnik első ránézésre az egyik legkevésbé fontos egységnek. A helyiség valamikor a II. század végén, legkésőbb a III. század elején elpusztult. Az egykori használoinak nem volt idejük kiüríteni a pincét. Tulajdonképpen a Pompeiiből és környékéről ismert időkapozsula keletkezett a saját korában nem túl szerencsés esemény következtében. A pusztulás pillanatfelvétele maradt ránk. Ez ideig a pince lett a teljes villagazdaság egyetlen eredeti használati tárgyaival megmaradt eleme.

Apró „csalás” az összképben, hogy a jelenleg látogatható, túlnyomórészt III. századi központi lakóháznak már nem volt része a pince, mivel a pusztulása után – az utókor szerencsésére – a rómaiak nem takarították ki. Apróbb nyomok mutatnak arra, hogy esetleg egy-egy értékesebb tárgyat megpróbálhattak megkeresni, de lehetséges, hogy még ez se történt meg. Az viszont bizonyosnak tűnik, hogy – Vörös István archeozoológus szavait kölcsönözve – egyfajta szeméttárolót alakítottak ki a területén, a korábbi pince omladékának a tetején. Ez így lehetett legalább a III. század egy részében. Ezt követően akár döngölt padlóval, akár fapadlóval is kialakíthattak egy kiszolgáló helyiséget (kamrát, szeméttárolót?) a területen, de erről kézzelfogható bizonyítékunk az intenzív középkori használat miatt már nincsen.

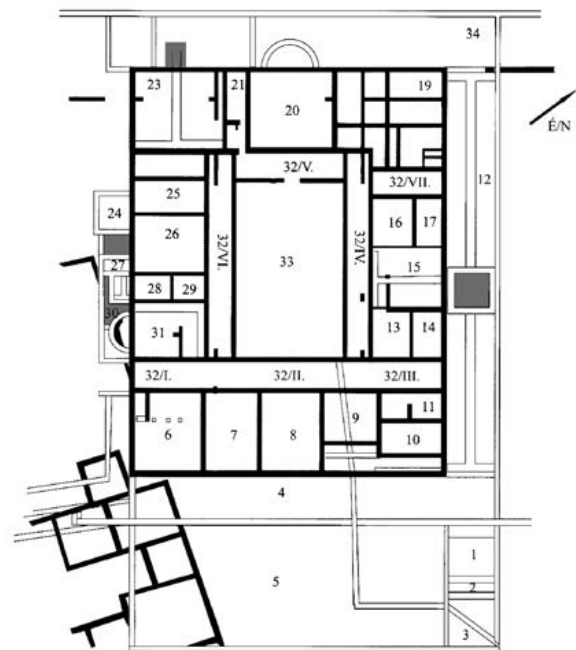
Mit is mutat meg számunkra ez az időkapozsula? A pincét – az ásató Palágyi Sylvia véleménye szerint – valamikor a II. században, annak is inkább az eleje körül szerelték fel először a szükséges eszközökkel, berendezésekkel. A pusztulást csak a maradandó anyagú tárgyak és élelmiszerek (csontok) éltek túl. A legjellemzőbbek az égetett agyagedények és a csomagolóanyagok, vagyis a kerámiák. Úgy tűnik, hogy fapalcokra és a padlóra állítva tárolták őket. A csomagolóanyagok közül talán az amforák a legérdekesebbek. Ezek a korabeli étkezési szokásokról, az egykori tulajdonos tehetőségéről vagy épp az adott élelmiszer beszerzési helyéről és idejéről is sok adatot szolgáltatnak.

Miközben minden bizonyos a Balaton-felvidéken is készítettek bort a római korban,

előkerültek olyan boros amforák, amelyek valószínűleg Itáliából, a mai Olaszországból érkeztek oda a II. században. Ugyancsak Itá-

liából, pontosabban Közép-Itáliából hozták a cseresznyét és/vagy a szilvát, és édes lében tárolták az amforákban. Ezek valójában az

I. századra jellemzőek, de drága luxusélelmiszerekként még a II. században is érkezhettek. A készletben olajos amforákat is találni, amelyek tartalma, vagyis maga az olaj, a közeli Isztriai-félszigetről, esetleg Észak-Itáliából származik, ami az I–II. században volt

kedvelt beszerzési hely. Később hispániai (hozzávetőleg a mai Spanyolország területéről származó) olajtermelők áruik veszik át a helyét, vagy, más értelmezés szerint, szorítják ki a piacról. Mai szemmel a legextrémebb élelmiszer talán a garum nevű ételízesítő volt, amelyet szintén amforákban szállítottak Balácára. Ezek a legvalószínűbben a ma Spanyolországban található Cádizból érkeztek. Ez a tulajdonképpen rothasztott, sózott, fűszerezett, folyékony állapotú tengeri hal(-szósz) szinte minden római ételhez kellett. Nem az íze volt az elsődleges, hanem az ízfokozó hatása. Többnyire csak pár cseppet használtak, hogy kiemelje az adott étel saját ízét. Végezetül Kis-Ázsia nyugati partvidékéről (ma Törökország) is érkezett valamilyen élelmiszer amforában, ennek a mibenléte azonban egyelőre nem ismert számunkra. Az amforákat gyakran feliratokkal látták el, ahogy ez a Balácán előkerültek esetében is így volt. Ebben azonban a sors nem volt kegyes velünk, ugyanis egyik bekarcolt vagy festett felirattól sem maradt meg annyi, hogy több adattal is szolgálhassanak.

Az amforák formája – leginkább csúcsos aljuk és méretük – alapján a mai ember hajlamos azt hinni, hogy ezek újrahasznosítható tároló- és szállítóedények voltak. Ennek bizonyos mértékig van is alapja, hiszen a Balácán előkerültek egy részénél is felmerülhet, hogy akár még a pince megépítését megelőzően érkezhettek ide. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy ezek csupán a mai PET-palackoknak megfelelő csomagolóanyagok voltak, amelyeket a kiürülésük után kidobtak. A legékeőbb bizonyítéka ennek az úgynevezett Monte Testaccio Róma városa mellett, a kizárólag kidobott amforákból még az ókorban felhalmozódott domb. Formájukat pedig egyszerűen a praktikum alakította ki, hisz a ma már idegenül ható alakjuk egyszerűen a szállítás módjából adódik. Hajókon és szekereken – több, egymásra ültetett sorban – akár több ezer kilométerre is sérülésmentesen lehetett elvinni, miközben az alakjuk (ha megfelelően rámosták be) minden egyéb segédanyag, további csomagolóanyag igénybevétele nélkül is stabilizálta őket.

Milana Vuković Runjić

VÉNUSZ SZOMORÚ TÁJBAN

Ó, Vénusz,
Futva menekülsz,
Szandáloedény magad mögött hagyva,
Fülbevalóid már régen
elvesztetted,
Ámor fiad is
Sebesen kapkodja össze a nyilakat,
Nem nektek való vidék ez.
Szeretők szarkofágjai és mocsár,
a hold homályos, félbe van vágva.
Feladat teljesítve,
Mondhatnánk,
A szórakozásnak vége,
Lehűlt a levegő.

FENYVESI Ottó fordítása

A kerámiaedények másik jelentős csoportja a tárolóedényeké, elsősorban a gabonátárolóké. A pincébe csak a szükséges mennyiségű, napi vagy pár napi főzéshez, sütéshez szükséges gabonát szállították be a magtárból. Ennek megfelelően az igen gyakran földbe ástott gabonátároló hombárokat a mi esetünkben csupán a földre vagy a polcokra állították.

Az edények harmadik nagy csoportját végezetül az étkezés darabjai alkották. Tányérok, poharak, fedők, tálak. Az egykoron biztosan ép állapotban a pincében lévő darabok a hétköznapi étkezésekhez tartozó edények voltak. Nem valószínű, hogy az egykori tulajdonos igényeit kielégíthették volna. Sokkal inkább a személyzet étkezését vagy – a mi esetünkben – egyszerűen egyéb élelmiszerek tárolóedényeit láthatjuk bennük.

A kor meghatározása szempontjából igen fontosak a töredékeként előkerült ún. *terra sigillaták*, ami a latin megnevezés ellenére nem az ókori elnevezése ennek az edényti-

pusnak. A többnyire élénkvrös vagy narancssárga színű, apró ábrákkal, bekarcolt, rátapasztott díszekkel ellátott edények nagyjából a porcelán ókori megfelelői voltak. Nem az alapanyaguk, hanem sokkal inkább az áruk és a felhasználási területük miatt. Az épület hajdani tulajdonosai a hétköznapokon minden bizonnyal ilyen étkészleteket használtak. Némileg zavarba ejtő, hogy úgy néz ki, ezek túlnyomó része eleve töredékeként került a pincébe. Lehetséges, hogy ott törtek el, még a pince használata során? Mindenesetre úgy tűnik, hogy a tányér-, pohár- stb. készletet, amelyet a tulajdonos használt, biztosan nem a pincében tárolták. A legfontosabb dologra mégis elegendőek ezek a töredékek is a számkunkra. A *terra sigillata*k legutolsó darabjai Commodus vagy Septimius Severus császár uralkodásának idején (i. sz. 177/180–192, ill. 193–211) készültek. Ez azt sugallja számkunkra, hogy a pusztulásnak is valamikor ebben az időszakban (azaz i. sz. 177–211 között) kellett bekövetkeznie.

Mindezek mellett azonban más anyagokból készített edények is kerültek elő a pincéből. Mindenképpen érdemes említést tenni az üveg poharak, palackok és edények töredékeiről, amelyeket szintén a II. századra keltezhetünk.

Az edények mellett – ahogyan fentebb már szóba került – állatsontok is kerültek elő. Természetesen nem a csontokat tárolták, hanem az azokon egykor lévő húst. A pince keleti fala mentén, vagy egyenesen a mennyezetet adó gerendákról tizenhat malac lógott a pusztulás pillanatában. Ezeknek a két és fél-három hónapos korukban, Vörös István által meggyőző módon bizonyított időpontban (július–augusztus hónap) levágott jószágoknak nagy értékük volt és kifejezetten ínycsalatoknak számítottak. Ezt a húskészletet egészítették ki a pince nyugati oldalán előkeült szarvasmarha-, szárnyas- és vadhúsok.

A nagy mennyiségű és értékes élelmiszerkészleten végigtekintve, amelynek a jelentős része hűtést igényelt, nyugodtan kijelenthetjük, hogy a pince tulajdonképpen a II. századi épület hűtőháza volt, nem véletlen tehát, hogy nem egyszerűen egy, a többi helyiséggel egy szinten található kamrában tárolták a főzéshez-sütéshez szükséges alapanyagokat.

Miként is alakították ki ezt a hűtőházat?

Magát a pincét egy emelettel a lakóház szintje alá süllyesztették, amelybe falépcső vezetett le annak a délnyugati sarkán. A lépcsőfokokat támfal segítségével tartották a helyükön, és az ezen, valamint a padlóba beépített nagy vörös homokkötömbre elhelyezett faszervezetre ültették rá. A pince padlóját *terrazzo*-burkolattal látták el, amelyet fel lehetett mosni, vagyis a helyiséget tisztán tudták tartani, még akkor is, ha a húsok bontását is itt végezték. A szellőzést és kis mértékben a világítást három lőrészre szellőzőablakkal oldották meg az épület déli falában. Ezeket úgy helyezték el, hogy az aljuk a külső járósínttel szinte egy magasságban volt. Lehetséges, hogy ezek az ablakok üvegezettek is voltak, mivel fehér, áttetsző ablaküveg-töredék is került elő az om-ladékból. Az egykori ajtó – amely a lépcső tetején, az épület földszinti folyosóján volt – vas-

szerelvényei (zárburkolatok, retesz, fogantyúk) is megmaradtak, mivel maga az ajtó a pincébe hullott be. A pince padlójába beépített további három vörös homokkötömről már esett szó. A két lehetséges felhasználási módjuk közül sokkal valószínűbbnek tűnik az emeletre vagy a szinteltolással kialakított helyiségbe vezető lépcsőház faszerkezetének az alapozását látni bennük. Végezetül a falakat vakolattal látták el, mint mindenütt másutt a római épületekben. A földméről sokkal kevesebb információnk van, ennek ellenére nagyon valószínűnek tűnik, hogy fából készült, és *terrazzo*-burkolattal látták el az emeleten vagy a szinteltolós helyiségben, hiszen így válhat lehetségessé, hogy a pince ilyen elpusztulása után az egyébként sértetlen pince *terrazzo*-padlóján további *terrazzo*-padlótöredékek kerüljenek elő.

Ezt a már így is szinte teljes képet még jobban kiegészíti a pince maradványait tartalmazó pusztulási réteg fölött található omladék és betöltési réteg. Az ebben található – tulajdonképpen – szemétnek nagyon izgalmas vonatkozása is van: több kutya csontváza került elő belőle. Egy részük a villagazdaság hétköznapi életéhez tartozhatott, vagyis juhász-, vadász-, őrző-védő jóság lehetett. Előkerült viszont öleb méretű kutya maradványa is. Ezek az ölebek vagy esetleg kotorékebek lehettek az egykori tulajdonos drága házi kedvencei is. Nem valószínű, hogy csak úgy a szemétre dobták volna őket, ha a tulajdonos a helyszínen van, ráadásul egy pusztulási, betöltési rétegben. Mindezek mellett az sem túl valószínű, hogy egy esetleges menekülés során pont az ennyire apró jószágot ne tudták volna magukkal vinni, hacsak épp nem a pince fölötti helyiségben tartózkodott.

A fentebbi információorzásokat együtt szemlélve, és azt is figyelembe véve, hogy a mintegy öt-hatszáz méterre található halomsír is valószínűleg pont ebben az időszakban válik elhagyatottá,⁵ a véletlen események lehetőségét – ha nem is teljesen biztosan, de –

5 Általában a balácai halomsírról lásd K. Palágyi Sylvia szerk.: „A balácai Likas-domb”. *Balácai Közlemények*, 1996/4.; újabb adatok a keltezéshez és a feliratokhoz pedig Géza Alföldy: „Die Inschriften des Hügelgrabes von Balácsa” [A balácai halomsír feliratai]. *Balácai Közlemények*, 2004/8. 23–122. o.

Ivana Bodrožić

Tegnap voltam a Duna Szállóban.
Kétszillagos
(azt mondják, hogy a reggeli szörnyű,
de az utóbbi időben mintha valamit javult volna,
mivel több a vendég).

Néhány évvel ezelőtt írtam itt egy verset
Ami elég híres lett,
És úgy tűnik, elég jó is.

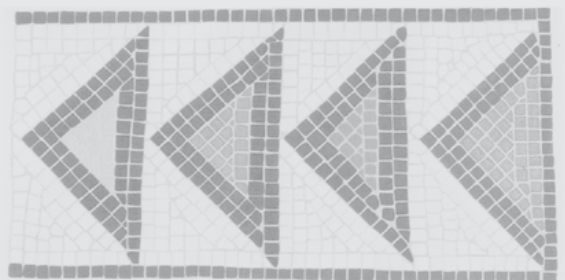
Van aki sírvafakad, amikor olvassa.
Átültették németre is.
A fordító úr megkérdezte, kicsit megrendülve,
Vajon tényleg az apámról szól?
Ki tudja, mit képzel róla.

A regény után, amely szintén egy szállodáról szól,
Az emberek azt kérdezik, az anyám még életben van, ugye?
(Szívesen megkérdezném én is tőlük ugyanezt,
de udvariatlan lenne, durvaságnak tűnik.
Valószínűleg bennem a hiba.)

Az étteremben ülök,
éppen annál az asztalnál, amely a konyhára néz,
a kétszárnyú lengőajtóra, pincérek jönnek-mennek,
tele a kezük edénnyel.
Nyilván az ajtó folyamatos lengése miatt,
de úgy érzem, bármely pillantban megjelenhet valaki.

Elgondolom, hogy leül velem szemben,
és nem kérdez ilyesmiket.
Valaki, aki nem csodálkozik a dolgokon.

FENYVESI Ottó fordítása

Lana Derkač

SZLAVÓNIAI PECSÉT

Szlavónia pecsét a párnán
a szobaasszony lázas sietséggel
cserélgeti odaadóan a lucskos huzatokat
amelyeken esténként arcod parázslott
Emlék vagy aki két héttel ezelőtt
még a zágrábi kenyeret harapta
és nyáron šibeniki bort kortyolt
Töredék amely mindig visszatér
az ebéd utáni vérkeringésed labirintusában
el-eltűnik Cesarić, Kraljević, Kanižlić és Kozarac*
és egyáltalán nem egyszerű átutazásuk metafizikája
ezeken a nem szokványos pályákon
azelőtt is rossz volt a vérkeringésed
Minitúra
amit megérint a bánat
mint a fekete vásznat a moly

MEGSZÁLLOTTSÁG

Apolló mind ez ideig az egyetlen aki
elcsendesítheti Aphrodité új életét
távol a görög hiedelmektől és régmúlttól
És tudja hogy az azúr hullámok tajtéka maradt
egyetlen hódolója
az újkori fürdőhelyen
Érdekelné miféle szobrásznak van joga
márvánnyá változtatni a nőt
csak azért mert álmában megjelent
ahogy hajnalban megrázza hajkoronáját a homokban
az ágya helyett
és minden szál haja
egy meggyilkolt alga

FENYVESI Ottó fordítása

* Dobriša Cesarić, Miroslav Kraljević, Antun Kanižlić, Ivan Kozarac: szlavóniai írók és költők.

elvethetjük. Mi más történhetett pont ebben az időszakban Balácán?

A malacok júliusi–augusztusi levágási ideje alapján egy olyan nyári, jelentősebb pusztítással járó eseményt keresünk, amely valamikor i. sz. 177 és 211 között történt. I. sz. 167–180 között zajlott a „nagy markomannszarmata háború” néven elhíresült háború, amely jelentős részben Pannónia területén játszódott le. Ennek az első szakasza i. sz. 174 körül záródott le, amely időpont viszont túl korai számunkra, hisz a pincében ennél később készült *terra sigillata*-edénytöredékek voltak. A második szakasz nyitánya, amely 177-ben volt és 178-ban vált olyan súlyossá, hogy mind Marcus Aurelius, mind az ekkorra már társcsászár fia, Commodus Pannóniába érkezett, már sokkal inkább egybevág a balácai pince adataival.

Mindezek mellett, az ásatások során másutt előkerült adatok alapján úgy tűnik, hogy a fentebb említett háborús eseményekhez egy másik, korábbi pusztulási réteg tartozhat, így a pince pusztulása ezt követően pár évvel, esetleg évtizeddel következhetett be, akár pont a nagy markomann–szarmata háborúk kárainak felszámolása közben, egy elhibázott építési munka vagy pont az építkezések közben bekövetkező újabb támadás következtében, legkésőbb a III. század második évtizede körül.

Bár az év továbbra is kérdéses, a hónapot a malacok vágási ideje miatt mégis tudjuk. Ez július–augusztus volt, a tulajdonosoknak és embereiknek pedig nem volt idejük kimenteni az értékeket. Azt azonban biztosan tudjuk, pont a kutyák maradványai miatt, hogy volt olyan, aki túlélte a támadást és elkezdte a rendrakást a központi lakóház maradványai között. Ez azonban már egy másik időszak részét képezi. Ez már a központi lakóház és minden bizonnyal a villagazdaság III. századi fénykorának a nyitánya, ha nem is éppen a legszebb módon.

(Az itt olvasottakat nem vethettem volna papírra Dr. Palágyi Sylvia ásatásvezető, a ma látogatható Balácai Kiállítóhely létrehozója, valamint Dr. Géczi János, a veszprémi Pannon Egyetem docensének segítsége és munkája nélkül.)